

11.7.2008

Dnro 120/4/08

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

VANGIN SIVIILIVAROJEN KÄYTÖN VALVONTA

1

KANTELU

Kantelija arvosteli eduskunnan oikeusasiamiehelle 9.1.2008 osoittamassaan kirjeessä - - - vankilan menettelyä tarkastaa vangin tekemät tilisiirtolomakkeet ja edellyttää ne tehtäväksi vankilaosaston toimistossa. Kantelija katsoi pankkisalaisuuteen vedoten, ettei vankilalla ole oikeutta tarkastaa vankien rangaistuslaitoksen ulkopuolelle tekemiä tilisiirtoja varten täytettyjä lomakkeita.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Kantelun tutkinnan rajaus

Näkemykseni mukaan kantelun tutkimisen kannalta oleellinen merkitys on sillä, koskeeko vangin kirjoittamalla tilisiirrolla tapahtuva rahojen siirtäminen vangin ns. vankirahoja eli vankilan hallussa olevia vangin varoja vai vangin esimerkiksi pankissa olevia ns. siviilirahoja, joihin vankilalla ei ole rahavarojen hallinnan tuomaa tosiasiallista valtasuhdetta.

Vangin käytössä olevien *vankirahojen* käyttöä sääntelevät vankeuslain 9 luvun säännökset. Vankeuslain 9 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan suljetussa vankilassa vangilla ei ole oikeutta pitää hallussaan rahaa tai rikoslain 37 luvun 12 §:ssä tarkoitettuja muita maksuvälineitä. Vangin hallussa olevat rahat ja muut maksuvälineet otetaan vankilassa säilytettäväksi tai talletetaan vangin kustannuksella hänen tililleen pankkiin. Vankeuslain 9 luvun 4 §:n mukaan suljetussa vankilassa oikeutta käyttää vankilan ulkopuolelta tulevaa rahaa ja muita maksuvälineitä voidaan rajoittaa, jos se vankilan tai vankilan osaston turvallisuus huomioon ottaen on perustelua (3 momentti). Perustellusta syystä vanki saa vankilan välityksellä toimittaa rahaa ja muita maksuvälineitä vankilan ulkopuolelle tai toiselle vangille (4 momentti). Vankeuslain 9 luvun 9 §:n 3 momentin mukaan edellä 4 §:n 3 momentissa tarkoitettua vankilan ulkopuolelta tulevan rahan tai muiden maksuvälineiden käytön rajoittamisesta suljetussa vankilassa päättää aluevankilan johtaja. Pohjois-Suomen aluevankilan lausunnon mukaan aluevankilan johtaja on rajoittanut suljetussa vankilassa olevien vankien oikeutta käyttää vankilan ulkopuolelta tulevaa rahaa enintään 100 euroa kuukaudessa.

Vangin *siviilirahojen* käyttöä koskeviin oikeustoimiin vankilalla ei ole toimivaltaa vaikuttaa. Edellä mainitut säännökset eivät näet koske varoja, joita vangilla on rahalaitoksissa olevilla tileillä eikä vankeusrangaistuksen suorittaminen rajoita vangin oikeutta tehdä taloudellisia sitoumuksia näillä siviili-

varoillaan pois lukien kuitenkin tapaukset, joissa näitä (joko toiselta vangilta tai ulkopuoliselta taholta tulevia) varoja siirretään vankilassa olevalle vangille tämän käytettäväksi vankilassa. Kysymys on tällöin vankilan ulkopuolelta tulevasta rahasta.

Kun kantelussa on vedottu nimenomaan pankkisalaisuuteen ja sen vaarantumiseen vankilan toiminnan johdosta, olen tätä kantelua tutkiessani ja ratkaistessani tulkinut tapahtunutta niin, että kantelunalaisessa tapauksessa esitetyssä arvostelussa on ollut kysymys vangin siviilirahojen käyttämisen kontrolloimisesta. Myös selvityksessä on tuotu ilmi, että tilisiirtolomakkeiden tarkastaminen sen täyttämisen jälkeen koskee vangin rahansiirtoja siviilitililtä toiselle tilille tai maksujen maksamista siviilitililtään tilisiirtolomaketta käyttäen.

3.2

Selvitysten sisältöä

- - - vankilan selvitys

- - - vankilan vankeinhoitoesimies on selvityksessään todennut, että - - - vankilassa noudatettuna käytäntönä on, että vanki voi halutessaan siirtää perustellusta syystä rahaa siviilitililtään toiselle tilille tai maksaa esimerkiksi laskuja siviilitililtään tilisiirtolomaketta käyttäen. Toimintatapana on, että vanki täyttää tilisiirron vartijan toimistossa, jossa lomake täyttämisen jälkeen tarkastetaan. Tarkastaminen käsittää asiakkaan henkilöllisyyden tunnistamisen eli käytännössä sen, että tilisiirron tekijä on todellinen lomakkeessa mainittu maksava henkilö.

Vankeinhoitoesimies toteaa, että tilisiirtolomakkeen täyttötappaa - - - vankilassa puoltaa se, että tiedustelutoiminnan yhteydessä on aikaisemmin tullut ilmi, että tilisiirtoja on väärinkäytetty kun ne ovat olleet vapaasti vankiosastolla käytettävissä. Muutosta toimintatapaan perustellaan vankien välisen kaupankäynnin ja usein heikkoihin vankeihin kohdistuvan painostuksen estämiseksi. Tällainen painostus tai uhkailu perustuu velkaantumiseen huumausaineiden ostossa.

- - - vankilan johtajan toteaa selvityksessään niin ikään, että vankien välisten rahasiirtojen valvomiseksi - - - vankilassa on vangin halutessa itselleen tilisiirtolomakkeen, täytettävä se vartijan toimistossa. Tällöin vartija kontrolloi, että kukaan ei täytä tilisiirtolomaketta toisen puolesta ja että tilisiirrolla ei siirretä rahaa toiselle vangille ilman perusteltua syytä. Kontrolli on tarpeen vankien välisen painostuksen ja kiristyksen uhkaamiseksi. Erilaiset vangille tulevat laskut vanki voi täyttää omassakin sellissä ja toimittaa kirjekuoressa postitettavaksi pankkiin. Pankkiin lähetettäviä kirjeitä ei tarkasteta ilman perusteltua syytä.

- - - aluevankilan lausunto

- - - aluevankilan johtajan kannanoton mukaan, kun vanki tekee siviilivaroihinsa kohdistuvia toimia, ei henkilökunnalla ole oikeutta saada tietoa siitä, kenelle tai mikä summa rahaa siirtyy. - - - vankilan menettelyn tarkoituksena vangin siviilivarojen tilisiirtojen valvomisessa voi olla yksinomaan sen kontrolloiminen, etteivät vangit täytä tilisiirtolomakkeita toistensa puolesta ja näin pyritään estämään vankien välistä painostusta ja uhkailua.

Aluevankilan johtaja pitää - - - vankilassa noudatettua käytäntöä ongelmallisena, mutta katsoo, että kun tilisiirtolomakkeiden tarkastaminen ei ulotu sen selvittämiseen, kenelle rahaa siirretään tai kuinka paljon, vaan ainoastaan tilisiirron tekijän henkilöllisyyden varmistamiseen, menettelyä voitaneen pitää perusteltuna vankien välisen painostuksen ja uhkailun estämiseksi.

3.3

Kannanotto

Katson, että - - - vankilassa on menetelty virheellisesti asetettaessa kaikkien vankien tilisiirtolomakkeiden osalta niiden saatavuuden ehdoksi niiden täyttämisen siten, että vankilavoivo valvoa tilisiirtolomakkeeseen tehtäviä merkintöjä.

Kun kysymys on siitä, että vanki määrää hänen tilillään olevien siviilivarojen käyttämisestä tilisiirtolomaketta käyttäen tarkoituksenaan lähettää se edelleen pankkiin, ei vankilalla ole mahdollisuutta puuttua tämän oikeustoimen tekemiseen esimerkiksi edellyttämällä miltään osin tilisiirtolomakkeen tietojen ennakkotarkastamista. Kysymys ei tällöin ole vankilan välityksellä tapahtuvasta rahan toimittamisesta vaan vangin ja pankin välisestä vangin siviilirahoihin kohdistuvasta oikeustoimesta. Vankilan rooli tässä tapauksessa rajoittuu mielestäni vain kirjeen toimittamiseen eteenpäin. Vankilan rajattu toimivalta puuttua tämänkaltaiseen toimeen johtuu siitä, että kyseisen vapaudenmenetyksestä johtuvan lisärajoituksen mahdollistamiselle ei ole olemassa laintasoista säännöstä.

Näkemykseni mukaan vangin pankille osoittaman tilisiirron sisältävän kirjeen osittainenkin lukeminen (joko vangin läsnä ollessa tai ilman läsnäoloa) tulisi kyseeseen vain vankeuslain 12 luvun 2 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa eli rikosten estämiseksi ja selvittämiseksi, vankilan järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi taikka vangin tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi. Tällöinkin edellytetään myös että se on tarpeen joko vangin rikostaustaan, vankeusaikaiseen käyttäytymiseen tai sen lähettäjään liittyvästä perustellusta syystä. Kysymys on tällöin *tapauskohtaisesta* ja yksittäisestä harkintatilanteesta, jossa tulee ottaa erityisesti huomioon se, että kirjeen lukeminen merkitsee merkittävää poikkeusta perustuslain 10 §:n yksityiselämän suojaan liittyvän kirjesalaisuuteen. Vakiintuneiden lainlulkintaperiaatteiden tällaista perusoikeudesta tehtävää poikkeusta on tulkittava rajoittavasti ja varsinaisen perusoikeuden toteuttamista edistävästi. Näin ollen viranomaisen noudattama yleinen käytäntö – sinänsä sen tarpeelliseksi katsotuista tarkoituspäristä huolimatta – ei tämänkaltaisissa tilanteissa ole lainmukainen. Koska vangin kirjeiden lukeminen on sallittua vain edellä selostetussa säännöksessä erikseen mainituissa tapauksissa, ei myöskään vankia itseään voida kirjesalaisuutta loukkaamatta velvoittaa ilmoittamaan sellaisen kirjeensä sisältöä, jonka lukemiseen vankeinhoitoviranomaisella ei kyseisen säännöksen nojalla ole oikeutta.

Toisaalta on kuitenkin huomioitava tilanteet, joissa vankila *avustaa* vankia hänen laitoksen ulkopuolisten rahavarojensa hoitamisessa. Tällöin kysymys on vankeuslain 9 luvun 4 §:n 4 momentin tarkoittamasta perusteltua syytä edellyttävästä vankilan välityksellä tapahtuvasta rahansiirrosta. Tällaisissa tapauksissa voi olla perusteltua, että ennen mainittuun toimenpiteeseen ryhtymistä pyritään vankilaviranomaisten toimesta selvittämään esimerkiksi se, mistä tilisiirrosta on kysymys. Tämä selvittäminen on tarpeen muun muassa sen estämiseksi, ettei vankilan henkilökunta vangin pyytämää asiointitehtävää suorittaessaan samalla avustaisi esimerkiksi rikokseen liittyvää varainsiirtoa. Avustamisella ("välityksellä tapahtuvasta") tässä yhteydessä voidaan kuitenkin tarkoittaa pitemmälle menevää myötävaikuttamista vangin raha-asioiden hoitoon, kuin pelkästään tyhjien tilisiirtolomakkeiden saatavilla pitämistä vankilassa. On myös huomattava, että vangilla on mahdollisuus hoitaa raha-asioita ilman vankilaviranomaisten myötävaikutustakin. Tämä on mahdollista esimerkiksi solmimalla pankin kanssa maksupalvelusopimus. Vankeusrangaistuksen suorittaminen ei rajoita vangin oikeutta tehdä taloudellisia sitoumuksia. Sopimusvapautta ei nimenomaisesti ole turvattu perustuslaissa, mutta sekin saa tietyssä määrin suojaa omaisuuden suojaa koskevan perustuslain 15 §:n kautta.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä esittämäni käsityksen - - - vankilassa noudatetusta lainvastaisesta menettelystä vankilan johtajan tietoon. Lähetän myös jäljennöksen tästä päätöksestäni - - - vankilan aluejohtajalle ja Rikosseuraamusvirastolle tiedoksi.